

Posljednje poglavlje, koje je ujedno i *Zaključak* (177-180), sukus je prethodnih poglavlja s jasnim zaključnim razmišljanjima u kojima autorica s punim pravom iznosi stav da su dubrovačke zdravstvene mjere dale odlične rezultate – trgovački promet nije se prekidao, a stanovništvo je bilo zaštićeno na najdjelotvorniji mogući način. Završni dio knjige čine *Vrela i literatura* (181-204), *Summary* (205-210), *Kazalo imena* (211-218), *Kazalo mjesta* (219-226) te *Popis izdanja Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* (227-232).

Monografija Vesne Miović, nastala na temelju mnoštva arhivskih spisa i raznovrsne literature, zaokružen je doprinos povijesti dubrovačke zdravstvene službe. Iako o prošlosti dubrovačke medicine možemo pronaći niz historiografskih radova s različitim metodološkim pristupima, neke su teme do izlaska ove knjige ostale nerazjašnjene. Pona najprije se to odnosi na sanitarni kordon, koji je sada temeljito obrađen, te na implikacije epidemije na trgovinu, koje su također raščlanjene. Ovdje treba istaknuti da je autorica napravila znatan iskorak te, osim analiza iz zdravstvene povijesti, uspjela približiti svakodnevicu života u vrijeme kužnih zaraza na području grada, u njegovim granicama i pograničnim selima. Sve u svemu, ova knjiga zasigurno će postati jedna od polazišnih točaka stručnim krugovima koji će se baviti zdravstvenom službom Dubrovnika i drugih gradova, ali i zanimljivo štivo svakome tko ju uzme u ruke.

Ante Matuško

Roberta Anderson, Charlotte Backerra, ur., *Confessional Diplomacy in Early Modern Europe*, New York: Routledge, 2021, 276 stranica

Ovu studiju posvećenu konfesionalnoj diplomaciji u ranome novom vijeku uredile su Roberta Anderson sa Sveučilišta Bath Spa,

čiji je istraživački interes, među ostalim, bila i povijest ranonovovjekovne diplomacije s naglaskom na zbivanjima na engleskom dvoru, i Charlotte Backerra, predavačica ranonovovjekovne povijesti na Sveučilištu u Göttingenu. Sadržava radove posvećene diplomatskom djelovanju ne samo pripadnika katoličke crkvene hijerarhije nego i nekih protestantskih predstavnika na europskim dvorovima u ranome novom vijeku. Knjiga je podijeljena u tri poglavlja, koja razmatraju karakteristike papinske diplomacije u ranome novom vijeku, diplomatske aktivnosti pripadnika katoličkoga klera u ranonovovjekovnim političkim okvirima te religiju kao diplomatsko pitanje.

U kraćem uvodnom dijelu urednice su kao cilj istraživanja navele definiranje razlika u pristupanju diplomaciji u laičkim i crkvenim krugovima, zatim utjecaj ispovjedničkoga rada pojedinih klerika na njihovo diplomatsko djelovanje te moguću reakciju laičkih krugova na pojavu diplomata iz crkvenih redova. Prvo poglavlje, posvećeno papinskim diplomatskim nastojanjima, otvara rad Dorote Gregorowicz pod naslovom *The Polish-Lithuanian interregna et papal diplomacy* (11-38), u kojem je autorica istaknula da je papinska diplomacija u međurazdobljima kad u Poljsko-litavskoj uniji nije bilo popunjeno prijestolje nastojala dovesti katoličke vladare spremne suprotstaviti se i pravoslavicima i protestantima, iako se sumnjalo u mogućnost njihove konverzije, ali da su dva cilja, borba protiv reformacije i zaustavljanje širenja vjerske tolerancije u pojedinim područjima, dominantni u 16. stoljeću, lagano marginalizirani u 17. stoljeću, kad se katoličanstvo etabliralo, a na istoku države Crkva se našla pred novim izazovom, pravoslavnom stanovništvom i njihovim crkvenim hijerarhijama, te katoličkim Rusinima koji su očekivali podršku Rima. Béla Vilmos Mihalik u radu *Catholics, heretics and the „common enemy”: papal diplomacy and the Great Turkish War during the papacy of Innocent XII, 1691-1700* (39-54) kao glavnu karakteristiku papinske

diplomacije u razdoblju Bečkoga rata ističe njezinu zabrinutost glede sukoba dviju katoličkih država – Francuske i Habsburške Monarhije – u trenutku izbijanja rata s Osmanskim Carstvom i pokušaje njihova pomirenja, pri čemu se otvorilo pitanje savezništva katoličke Habsburške Monarhije s protestantskim vladarima i francuske potpore Osmanlijama, što je u očima Beča bio veći grijeh nego njegova suradnja s protestantima. Iako je Rim nastojao pomiriti zaraćene strane, njegovo približavanje Luju XIV. zbog rješavanja crkvenih prijevora Beč je vidio znakom rastućega francuskog utjecaja u Rimu, pa je dolazilo i do povremenih kratkih prekida diplomatskih odnosa, a nakon izbijanja Rata za španjolsku baštinu zaraćene strane ponovno su prestale uvažavati konfesionalne razlike u sklapanju političkih savezništava, što je izazvalo i dulji prekid diplomatskih odnosa Rima i Beča. Cristina Bravo Lozano u radu *Renewing Roman diplomacy? Irish Catholicism and the mission of Fr Bonaventure de Burgo, 1709-1711* (55-81) istražila je diplomatsku djelatnost irskoga franjevca Bonaventure de Burgo, kojega je papa Klement XI. uputio u misiju po Europi tijekom Rata za španjolsku baštinu s ciljem zagovaranja poboljšanja položaja irskih katolika i katolika u dijelovima Europe gdje je dominirala reformacija, što je trebalo postići uvrštavanjem takvih zahtjeva u političke pregovore u Haagu i kasnije Utrechtu. Pritom je utvrdila da je Burgov neobjašnjivi nestanak iz svijeta diplomacije u kasnijem razdoblju vjerojatno bio posljedica imenovanja novoga diplomatskog predstavnika Rima, iako Burgo nikad nije službeno opozvan, a možda i njegove smrti, dok se njegova misija pokazala jednako neuspješnom kao i sami pregovori u kojima je sudjelovao.

Drugo poglavlje, posvećeno klericima kao diplomatima, govori o diplomatskom djelovanju nekoliko crkvenih predstavnika. Katharina Beiergrößlein u radu pod naslovom „*Not fit nor convenient [to] be sent on embassy in the king's business*”: *the diplomatic missions of the runaway Friar Robert Barnes*

to the Schmalkaldic League and Denmark (85-99) osvrnula se na sudbinu kembričkoga augustinca Roberta Barnes (1495. – 1540.), koji je, iako pod optužbom da je heretik, engleskoj politici bio koristan u tridesetim godinama 16. stoljeća, kad je za Henrika VIII. u diplomatskim misijama tražio protestantske saveznike u Saskoj, Danskoj i kod Schmalkaldske lige, a protiv Karla V. i pape. Autorica je zaključila da Barnesov primjer pokazuje odstupanje od nekih načela tradicionalnoga shvaćanja uloge veleposlanika u to vrijeme, ali i istaknula njihovu ovisnost o promjenama političkih i vjerskih prilika, jer je Barnes po povratku u Englesku, bez obzira na prijašnju vladarevu potporu, pao u nemilost i stradao kao heretik zajedno sa svojim zaštitnikom Thomasom Cromwellom u trenutku kad Henrik VIII. više nije trebao podršku njemačkih protestantskih prinčeva i gradova i kad je upitnim postao njegov brak s Anom od Clèvesa. Ernesto Oyarbide Magaña u radu *A most venerable provisional envoy: Friar Diego de la Fuente's diplomatic missions to the Jacobean London, 1618-1620 and 1624* (100-119) osvrnuo se na dvije diplomatske misije španjolskoga franjevca Diega de la Fuentea u Londonu tijekom vladavine kralja Jamesa I., koji je s Fuenteom održavao srdačne kontakte, te napomenuo da, usprkos ponekad zaoštrenim političkim odnosima Madrida i Londona te Fuenteovu zagovaranju engleskih katolika, njegov odnos s engleskim kraljem pokazuje da su religijske razlike i društveni status pojedinca ponekad imali drugorazrednu ulogu u predmodernim političkim krugovima pred zajedničkim sklonostima i interesima. Rubén González Cuerva u radu *The role of confessor-ambassador: the Capuchin Diego de Quiroga and Habsburg politics* (120-138) opisao je političko djelovanje kapucina Diega de Quiroge, koji je obnašao službu ispovjednika vladareve žene tijekom vladavine Ferdinanda II. te uživao naklonost Ferdinanda III. pokazavši se najkompetentnijom osobom za rješavanje složenih političkih pitanja, koja je mogla dovesti suprotstavljene

struje na bečkom dvoru i u europskoj politici za pregovarački stol, a istovremeno čuvati interese španjolske krune prilikom diplomatskih pregovora. Autor je to povezao i s reputacijom koju su kapucini stekli tijekom Tridesetogodišnjega rata, kad su uspjeli ispregovarati prenošenje naslova izbornoga kneza s protestantskoga falačkoga kneza Friedricha V. na katoličkoga bavarskog vojvodu Maksimilijana I.

Treće poglavlje knjige, tematski posvećeno religiji kao diplomatskom pitanju, otvara rad Roberte Anderson *Catholic ambassadors in a Protestant court: London, 1603-1625* (141-159). Autorica je analizirala djelatnost katoličkih ambasadora na londonskom dvoru dvadesetih godina 17. stoljeća i značenje katoličkih kapela koje su postojale unutar veleposlanstava kao stranoga državnog teritorija, naglasivši da su kapele služile i domaćim, engleskim katolicima kao bogoslužna mjesta, a iako je njihovo postojanje bilo trn u oku engleskoj vladi i dvoru, morale su postojati zbog međunarodnih veza i političkih savezništava. Engleskom svećenstvu na službi u kapeli koje bi napustilo zaštićeni teritorij veleposlanstva načelno je prijetilo uhićenje i protjerivanje iz zemlje, no to se rijetko događalo u praksi zbog izbjegavanja novih diplomatskih tenzija i sporova s veleposlanicima, koji su se pozivali na imunitet članova veleposlanstava, dok su nastojanja katoličkih veleposlanika da donekle ublaže stroge protukatoličke zakone, njihovo zalaganje za katolike u Engleskoj i približavanje Rima i Londona s engleske strane izazvali bujanje protukatoličke literature koja je katolike i njihove veleposlanike prikazivala kao omražene i opasne protivnike. Steve Murdoch, istražujući veze škotskih kalvinista i Švedske početkom 17. stoljeća u radu pod naslovom *Scottish Calvinists and Swedish diplomacy, 1593-1632: the case of Sir James Spens of Wormiston* (160-179), analizirao je na primjeru diplomatske karijere kalvinista Jamesa Spensa odnose između dviju protestantskih država, kalvinističke Škotske i luteranske Švedske. Naglasio je da

je Spens, iako kalvinist, napravio iznimnu karijeru na švedskom dvoru uživajući podršku vladara i dijela državnih dužnosnika koji nisu inzistirali na razlikama između švedskih luterana i škotskih kalvinista, odnosno da je pragmatična švedska politika u tom razdoblju Tridesetogodišnjega rata bila spremna u državni sustav uključiti i pod kraljevsku zaštitu staviti zaslužne pojedince koji nisu pripadali državnoj luteranskoj crkvi, koja je prema zakonu u Švedskoj bila jedina odobrena, a kalvinistima i anabaptistima, i domaćima i stranim koji su se zatekli unutar švedskih granica, bilo je zabranjeno okupljanje u većem broju na vjerskoj osnovi bilo u kućama ili negdje drugdje. Charlotte Backerra u radu naslovljenom *Catholic priests and Protestant chaplains: religion and diplomacy in London and Vienna, 1700-1745* (180-199) naglasila je da je u prvoj polovini 18. stoljeća postojala uobičajena praksa da je svaki veleposlanik morao u sklopu veleposlanstva omogućiti održavanje bogoslužja osoblju veleposlanstva i pripadnicima njegove crkvene zajednice, i to podizanjem kapele i imenovanjem odgovarajućega kapelana, te da je bilo nezamislivo jednostrano ukidanje te prakse jer bi ono izazvalo istu reakciju na drugoj strani. To se načelo napuštalo samo u slučaju širih nemira, kad je prisutnost brojnije zajednice druge vjere okupljene oko veleposlanstva izazivala bojazan domaćih krugova zbog mogućega organiziranog revolta ili pokušaja zbacivanja monarha ili vlade. Martin Bakeš i Jiří Kubeš u radu *Imperial chapels and chaplains: a comparative study of Copenhagen, Stockholm, and Dresden in the later seventeenth century* (200-221) istaknuli su da su u kasnom 17. stoljeću osnivane prve imperijalne kapele na protestantskom sjeveru i u srednjoj Europi, točnije između 1650-ih i 1660-ih u Kopenhagenu, Dresdenu i Stockholmu, koje su isprva vodili isusovci, ali je ta praksa promijenjena da bi carska vlast ograničila papinski utjecaj, pa su zamijenjeni drugim pripadnicima katoličkoga klera, koji nisu imali misionarskoga iskustva. Imenovani

kapelani nisu bili nadležni samo za osoblje veleposlanstava, nego su inkognito boravili i među pučanstvom, izvan područja veleposlanstva, pomažući katolicima, što je izazivalo protureakcije luteranskih krugova, u nekim slučajevima i protjerivanja pojedinih klerika, koja nisu trajala dugo jer su se vlasti bojale istoga odgovora u Beču. Početkom 18. stoljeća situacija se smirila i nisu zabilježena onakva iskazivanja neprijateljstva domicilnoga pučanstva prema inovjercima i njihovim predstavnicima u inozemstvu kakva su se mogla primijetiti u ranijem razdoblju. Gábor Kármán u radu *Charles XII of Sweden and the Rákóczy uprising in Hungary: the long-lasting legacy of the Protestant cause* (222-247) istražio je veze ugarskih protestanata i švedskoga kralja Gustava XII. i zaključio da Rákóczy nije uspio privući veću pozornost švedskoga kralja i politike tijekom ustanka jer početkom 18. stoljeća konfesionalno pitanje nije bilo temelj oko kojega bi se stvarala politička savezništva kao stoljeće prije. Iako je postojala dugogodišnja tradicionalna suradnja ugarskih i švedskih protestanata, opća situacija tijekom Rata za španjolsko nasljeđe određivala je smjerove i francuske i švedske politike početkom 18. stoljeća i pokazala sva ograničenja politike koja se oslanjala na konfesionalnu solidarnost europskih država.

U zaključnom razmatranju (248-252) Gábor Kármán naglasio je da se na temelju radova spomenutih autora mogu primijetiti neke karakteristike ranonovovjekovne diplomacije: uočljivo je da su religija i konfesionalna pitanja od kraja 16. stoljeća bili važan čimbenik u određivanju europske politike, od sredine 17. stoljeća ideja reciprociteta osiguravala je da mogući konfesionalni sukobi neće utjecati na političke odluke, krajem toga stoljeća kao dilema nametnulo se pitanje djelovanja i rimskih papa i svjetovnih vladara kao branitelja kršćanstva, koji ne bi trebali surađivati s inovjercima niti s njima sklapati političke saveze protiv Osmanlija, a konfesionalna solidarnost ostala je početkom 18. stoljeća više čimbenik na teorijskoj

razini. Monarhije i vladari počeli su uvažavati realnost političkih situacija u kojima su djelovali te su ponekad bili prisiljeni za diplomatske predstavnike prihvatiti osobe koje zbog njihove religijske denominacije ne bi uopće podnosili u svojoj okolini, a činjenica da su krajem 17. stoljeća isusovci počeli gubiti mjesto kapelana u veleposlanstvima katoličkih država i da su ih zamjenjivali pripadnicima drugih redova prema mišljenju ovoga autora jasno je pokazala prevladavanje načela praktične politike nad onom uvjetovanom konfesionalnim načelima. Završavajući osvrt na ovo zanimljivo djelo, možemo istaknuti da su izneseni prilozi pružili nove spoznaje o odnosu diplomacije i politike tijekom ranoga novog vijeka, ali čitatelji s hrvatskoga govornog područja upućeniji u ovu problematiku mogli bi s pravom primijetiti da nijedan rad u ovoj knjizi nije posvećen dubrovačkoj diplomaciji i njezinim posebnostima tijekom gotovo tisućugodišnje povijesti Dubrovnika, što bi svakako još više doprinijelo vrijednosti ovoga zanimljivog djela.

Zlatko Kudelić

Neda Kovačić, *Tijelo kao dokaz. Medicinska vještačenja u postupcima Kaznenog suda u Dubrovniku u 18 stoljeću*, Zagreb; Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 2020, 238 stranica

U izdanju Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku 2020. godine objavljena je knjiga Nede Kovačić *Tijelo kao dokaz. Medicinska vještačenja u postupcima Kaznenog suda u Dubrovniku u 18. stoljeću*, koja u prvi plan stavlja sudsko-medicinsku praksu u Dubrovačkoj Republici u 18. stoljeću. Knjiga je nastala na temelju analize preko 9000 postupaka (i preko 600 medicinskih vještačenja) vođenih pred Kaznenim sudom u Dubrovniku. U istraživanju